

## ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

*Статтю присвячено дослідженню проблеми формування мовної особистості майбутнього фахівця як носія моделі суспільної комунікації. Окреслюються деякі засади формування мовної особистості.*

**Ключові слова:** мовленнєва діяльність, мовна особистість, мовленнєва культура спілкування.

*Статья посвящена исследованию проблемы формирования языковой личности будущего специалиста как носителя модели общественной коммуникации. Определяются некоторые принципы формирования языковой личности.*

**Ключевые слова:** речевая деятельность, языковая личность, речевая культура общения.

*The article deals with the formation of the language personality of a future professional specialist as a bearer of the model of public communication, and depicted some aspects of creation of the language personality.*

**Key words:** language activity, language personality, speech communication culture.

**Постановка проблеми.** Оволодіння мовою і мовленням – необхідна умова формування соціально активної особистості. Мовлення є не тільки засобом спілкування, але й засобом мислення, носієм свідомості, пам'яті, інформації, засобом управління своєю поведінкою.

Потреба людей у спілкуванні зумовлена необхідністю їхнього співіснування. В узагальненому вигляді спілкування визначається як процес обміну між людьми інформацією, думками, судженнями, оцінками, почуттями. При цьому розмежовують неформальне і формальне спілкування. Перше суб'єктивніше, не регламентоване, його мета й характер передусім визначається особистими стосунками (мати – дитина, пасажир – пасажир). Формальне спілкування обумовлене соціальними функціями людини,

регламентоване за формою та змістом (керівник – підлеглий, пасажир – контролер). Актуальність теми статті полягає у визначенні взаємозалежності успішного розвитку професійних компетенцій особистості в суспільстві від рівня розвитку її мовної особистості.

**Мета статті** – висвітлити проблему формування у майбутніх фахових працівників культури професійного спілкування, стійкої моделі мовної презентації в суспільстві, удосконалення етикетних умінь і навичок формальної (ділової) комунікації.

Проблема формування мовної особистості впродовж багатьох років перебуває в полі зору багатьох учених (Б. Додонов, Л. Кондрашова, Л. Сбітнева, О. Чебикін та ін). Зокрема, в працях В. Сухомлинського наголошується на важливості порушеної проблеми. Автор зазначає, що культура мови стає особливою сферою духовного життя людини, і без широкого й повного діапазону почуттів не буде повноцінної людини. Педагог визначив такі ознаки мовної особистості: культура відчуттів і сприймань, культура слова та емоційних станів, емоційна сприйнятливість світоглядних і моральних ідей, принципів, істин [6].

Неможливо не звернути увагу й на те, що деякі сучасні дослідники вбачають навіть в еволюції способів комунікації головну рушійну силу розвитку суспільства. Генезис проявів і механізмів феномену соціокультурного діалогу з позицій різних наук досліджували: Ж. Піаже, Л. Виготський, П. Гальперін, А. Леонт'єв, А. Лурія, С. Кацнельсон, А. Соколов, Т. Ахутіна, Л. Гримак (соціальна психологія), Ю. Лотман, Б. Успенський, В. Іванов, У. Еко (семіотика), К. Леві-Строс, А. Редкліфф-Браун, М. Мосс (соціальна антропологія), М. Бахтін, Д. Верч, М. Каган, С. Гусєв, Г. Тульчинський, Є. Еткінд (філософія культури) та ін.

У наукових працях, присвячених людині, говориться про те, що мовна особистість трактується як „сукупність здібностей та характеристик людини, що обумовлюють створення та сприйняття нею мовних творів (текстів), які розрізняються ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відбиття дійсності, певною спрямованістю“ [2, с. 215].

Спостерігаючи за навчальною діяльністю студентів, допомагаючи їм у поступі до підвищення фахового рівня, хочеться, на жаль, відзначити, що їхнє мовлення і комунікативні уміння, зокрема, далекі від вимоги часу і від

того рівня, з яким молода особа повинна закінчувати вищий навчальний заклад. Ще багато студентів нехтують українською літературною мовою, віддаючи перевагу суржику, просторічній мові, легко переходять у спілкуванні на російську, на заняттях почувають себе невпевнено, часто довго шукають потрібне в конкретній комунікативній ситуації слово, бояться на занятті вступити в діалог з колегами, обмежуючись тільки доповненнями, соромляться звернутися до викладача із запитанням. Серйозними недоліками мовленнєвої поведінки більшості студентів є невміння публічно виразно читати, декламувати, виголошувати зв'язний текст, спонтанно долучатися до розмови й підтримувати її. Багато майбутніх фахівців і читають, і говорять монотонно, беземоційно, в їхньому мовленні спостерігаються слова-паразити. Особливо турбує вбогість словника. Мова йде про студентів 3-ix – 5-ix курсів, мовлення яких уже має бути наближеним до фахового. Названі мовленнєві недоліки, зазвичай, виявляються на тлі невисокого загального розвитку особи. Значну роль відіграє і психологічний аспект спілкування. Трапляються випадки, коли студент, володіючи змістовою інформацією, боїться її публічно виголосити, відчуває страх, нерішучість, коли необхідно доповнити, виправити, внести корективи.

Відтак, які кроки дадуть змогу змінити таку болючу ситуацію в навчальному діалозі “викладач-студент”? Готуючи майбутніх спеціалістів, викладачам необхідно постійно, цілеспрямовано формувати в студентів частково мовленнєві уміння, які базуються на знанні основних типів норм літературної мови. Зокрема: *норми вимови* – регулюють не тільки вибір акустичних варіантів розташування і переміщення наголошеного складу серед ненаголошених, а й правильну вимову звуків, звукосполучень.

Варто пам'ятати, як правильно наголошувати слова: *нові́й, фахові́й, віпадо́к, одина́дцять, руко́пис, машино́пис, пере́пис, беремо́, валові́й, везти́, до́шка, ідемо́, кидати́, кінчи́ти, контракто́вий, Кова́ль, Краве́ць, ку́рятина, легкі́й, льодові́й, металу́ргія, нена́видіти, нести́, порядко́вий, предме́т, прия́тель, сере́дина, тексто́вий, тісний, то́втитися, фено́мен, черпа́ти, хапа́ти, черстві́й, че́рствіти, алкого́ль, відала, Водо́хреще, вказі́вка, катало́г, пере́пустка, переобладна́ння, підслі́пкуватий.*

Не варто забувати, що нерідко зміна наголосу спричиняє зміну лексичного значення слова:

*шкода* (жаль, псування)  
*вигода* (користь;  
“мати з чогось вигоду”)  
*вершковий* (міра довжини:  
1 вершок – 4,4 см)  
*жалібний* (голос)  
*запал* (натхнення)  
*прошу* (звертатися з проханням)  
*простий* (рівний, випростаний)  
*типовий* (характерний)

*шкода* (даремно)  
*вигода* (зручність;  
“квартира з усіма вигодами”)  
*вершковий* (виготовлений з верхнього  
відстою молока)  
*жалібний* (марш)  
*запал* (запальник)  
*прошу* (запрошую)  
*простий* (звичайний)  
*типовий* (зразковий)

В українській мові є низка слів, що мають подвійний наголос: *алфавіт, весняний, висіти, договір, жало, завжди, простий, ясний*.

**Лексичні норми** встановлюють правила слововживання. Вибір слова – це вибір способу висловлення думки, кристалізація мислення в слові. Немає сумніву, що невміння знайти в потрібний момент необхідне слово псує мову фахівця. Щоб віднайти найточніший, найдоречніший відтінок серед наявних у мові синонімічних, близькозначних слів, треба досконало знати, якими відтінками вони різняться один від одного, з якими словами та як саме сполучається обране вами слово. Наприклад: *водій* (керує всіма транспортними засобами) і *шофер* (автомобілем лише); у *результаті* (писемна мова, уникати вживання в текстах, призначених для усного виголошення); *внаслідок, у підсумку, нарешті, зрештою* – в усному мовленні.

Наслідком недостатнього опанування лексичними нормами є вживання слів-кальок з російської мови, наприклад:

<i>благополуччя</i>	<i>добробут</i>
<i>відправлятися</i>	<i>вирушати</i>
<i>дислокуватися</i>	<i>розміщатися</i>
<i>діючий</i>	<i>дійовий, чинний</i>
<i>добросовісний</i>	<i>сумлінний</i>
<i>економити</i>	<i>заощаджувати</i>
<i>значимий</i>	<i>значущий</i>
<i>кафетерій</i>	<i>кав'ярня</i>
<i>корзина</i>	<i>кошик</i>
<i>настійливий</i>	<i>наполегливий</i>
<i>прийомна</i>	<i>приймальна</i>

<i>протиріччя</i>	<i>суперечність</i>
<i>початкуючий</i>	<i>початківець</i>
<i>поставщик</i>	<i>постачальник</i>
<i>учбовий</i>	<i>навчальний</i>
<i>багаточисельний</i>	<i>численний</i>
<i>малочисельний</i>	<i>нечисленний</i>
<i>міроприємство</i>	<i>захід</i>
<i>співпадати</i>	<i>збігатися</i>
<i>співставляти</i>	<i>зіставляти</i>
<i>слідуючий</i>	<i>наступний</i>
<i>відноситися</i>	<i>ставитися</i>

Морфологічні норми регулюють вибір варіантів морфологічної форми слова і варіантів її поєднання з іншими словами. Наприклад, у сучасній українській мові обмежено вживаються активні дієприкметники теперішнього часу, які під час переходу з інших мов, зокрема з російської, замінюються або прикметниками, або іменниками:

<i>поступающий</i>	<i>вступник</i>
<i>работающий</i>	<i>працівник</i>
<i>нападающий</i>	<i>нападник</i>
<i>командующий</i>	<i>командувач (чого?, не чим)</i>
<i>заведующий</i>	<i>завідувач</i>
<i>служащий</i>	<i>службовець</i>
<i>бездействующий</i>	<i>бездіяльний</i>
<i>предшествующий</i>	<i>попередній</i>
<i>последующий</i>	<i>наступний</i>

Синтаксичні норми регулюють вибір варіантів побудови словосполучень простих і складних речень. Не відповідають синтаксичним нормам речення: *Через дві неділі я маю їхати у зарубіжну командировку* (За два тижні мені потрібно їхати в зарубіжне відрядження). *Регістрація учасників олімпіади проводиться з дев'яти до одинадцятої* (Реєстрація учасників олімпіади триває з дев'ятої до одинадцятої). *Для рішення цього надзвичайно складного завдання треба примінити зовсім другий підхід* (Для вирішення цього складного завдання необхідно обрати інший спосіб / шлях). *На вулицях, площах і парках сьогодні було особливо людно* (На вулицях і площах, у парках і скверах сьогодні було особливо людно / гамірно). *Наталка шанує, піклується й допомагає своїй матері* (Наталка шанує матір, піклуючись і допомагаючи їй).

Обговорюючи проблему текучості кадрів, думки майже всіх присутніх на засіданні співпали (На засіданні позиції присутніх збігалися при обговоренні проблеми плинності кадрів).

Стилістичні норми визначають вживання мовних засобів відповідно до стилю мовлення. Наприклад, для ділового мовлення характерні сталі словосполучення – мовні штампи, які зазнають суржикового викривлення внаслідок впливу російської мови.

<i><b>Норма:</b></i>	<i><b>Порушення норми:</b></i>
<i>укладати угоду</i>	<i>складати угоду</i>
<i>брати участь</i>	<i>приймати участь</i>
<i>впроваджувати у виробництво</i>	<i>внедряти у виробництво</i>
<i>витяг із протоколу</i>	<i>виписка із протоколу</i>
<i>чинне законодавство</i>	<i>діюче законодавство</i>
<i>обіймати посаду</i>	<i>займати посаду</i>

Культуру професійного спілкування забезпечать знання не лише вище зазначених норм, а також ще й орфографічних, що охоплюють правила написання слів та їх частин, та пунктуаційних, які регулюють вживання розділових знаків.

Культура професійного спілкування полягає в тому, щоб досконало оволодіти мовними нормами і послідовно дотримуватися їх. Підтвердженням істинності цих міркувань можуть стати висловлювання видатних людей:

*Скажи мені що-небудь, щоб я тебе побачив (Сократ). Чудова думка втрачає всю свою цінність, коли вона погано висловлена (Вольтер).*

Щоб досягти мети спілкування, людина не тільки повинна мати певний фізичний та інтелектуальний потенціал, навички комунікації, а й уміти моделювати комунікацію.

**Висновок.** Мовна особистість фахівця є не лише показником його професійних якостей, а й фактором, що впливає на його визнання в суспільстві, а це передовсім може стати основою для подальших серйозних роздумів осіб над особливостями свого мовлення й комунікативної поведінки. Складний процес формування лінгвістичної культури молодого покоління у вищих навчальних закладах є постійним процесом формування індивідуального та колективного етноменталітету мовних особистостей як свідомих членів суспільства.

### Література:

1. Андрущенко В. Педагогіка духовності: погляд на горизонти сучасності / В. Андрущенко // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: матеріали. – К., 2004. – С. 6-10.
2. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лінгвокультуро́логия: курс лекцій / В.В. Красных. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с.
3. Леонтьев А. Психолінгвістика и личность / А. Леонтьев // Основы психодиагностики. – Москва; Санкт-Петербург: Высшая школа, 2001. – 280 с.
4. Потебня А. Мысль и язык / А. Потебня. – К.: Вища школа, 1991. – 622 с.
5. Сухомлинський В.О. Слово про слово / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.5. – С. 160-167.
6. Ушинський К.Д. Передмова до першого видання “Дитячого світу” // Вибрані педагогічні твори: в 2-х т. / Редкол.: В.М. Столетов та ін. – Т. 2. – К.: Рад. школа, 1983. – С. 203-216.

УДК 94(477):199:388.432

*Левчук К.І.,*

завідувач кафедри історії України  
та філософії, професор, ВНАУ

## УЧАСТЬ АСОЦІАЦІЇ ФЕРМЕРІВ У РЕФОРМУВАННІ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ (перша пол. 90-х рр. ХХ ст.)

*Розглянуто участь Асоціації фермерів України у реформуванні форм власності та господарювання в перші роки незалежності. Проаналізовано форми та методи впливу організації товаровиробників на розвиток фермерства в Україні.*

**Ключові слова:** земельна реформа, аграрний сектор, фермерський рух, Асоціація фермерів України.

*Рассмотрено участие Ассоциации фермеров Украины у реформировании форм собственности та хозяйствования в первые годы независимости. Проанализировано формы и методы влияния организации товаропроизводителей на развитие фермерства в Украине.*

**Ключевые слова:** земельная реформа, аграрный сектор, движение фермеров, Ассоциация фермеров Украины.

*Participation of Farmer's Association of Ukraine in reformation of types of ownership and farming methods in early years of independence of Ukraine is considered. Forms and methods of influence of producers' organization on farming in Ukraine is analyzed.*

**Key words:** land reformation, agricultural sector, farmers' movement, Farmers' Association of Ukraine.